

VIDURINIO MOKYKLINIO AMŽIAUS MOKSLEIVIŲ SOCIALINĖ ADAPTACIJA KŪNO KULTŪROS PAMOKŲ METU

Romualdas Malinauskas, Šarūnas Klizas, Šarūnas Šniras

Lietuvos kūno kultūros akademija, Kaunas, Lietuva

Romualdas Malinauskas. Profesorius socialinių mokslų daktaras. Lietuvos kūno kultūros akademijos Sporto pedagogikos ir psichologijos katedros vedėjas. Mokslinių tyrimų kryptis — sporto pedagogų ir sportininkų socialinio psichologinio rengimo ypatumai.

SANTRAUKA

Straipsnyje keliamas problemiškas klausimas: kokia vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių (berniukų ir mergaičių) socialinė adaptacija kūno kultūros pamokų metu. Tikrinama hipotezė, ar berniukų socialinė adaptacija kūno kultūros pamokų metu geresnė nei mergaičių.

Tyrimo tikslas — ištirti vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių socialinę adaptaciją kūno kultūros pamokų metu. Uždaviniai: 1) atskleisti moksleivių (mergaičių ir berniukų) teigiamą savęs vertinimą kaip socialinės adaptacijos per kūno kultūros pamokas rodiklį; 2) ištirti moksleivių (mergaičių ir berniukų) pasitikėjimą savimi kaip socialinės adaptacijos per kūno kultūros pamokas rodiklį.

Apklausa buvo pasitelkta H. Rozenbergo metodika teigiamo savęs vertinimo (savigarbos) lygiui nustatyti ir modifikuotas V. Stolino klausimynas pasitikėjimui savimi įvertinti. Matematinės statistikos hipotezėms (vidurinio mokyklinio amžiaus mergaičių ir berniukų skirtumų patikimumui) patikrinti buvo taikomas χ^2 kriterijus. Tiriamąją imtį sudarė 306 7—9 klasių respondentai: 154 mergaitės ir 152 berniukai. Tyrimas atliktas Kauno „Purienuų“, „Versmės“ vidurinėse mokyklose ir Kauno Maironio gimnazijoje.

Tyrimo metu kelta hipotezė, kad berniukų socialinė adaptacija kūno kultūros pamokų metu geresnė nei mergaičių, iš dalies pasitvirtino, nes buvo nustatyta, kad vidurinio mokyklinio amžiaus berniukai ir mergaitės statistiškai patikimai ($p < 0,05$) skiriasi pagal pasitikėjimą savimi: berniukai savimi pasitiki labiau nei mergaitės. Mažai pasitiki savimi 11,69% mergaičių, labai pasitiki — 30,52%. 35,53% berniukų labai pasitiki savimi, o 3,95% jų yra žemo pasitikėjimo savimi lygio. Pasitelkus χ^2 kriterijų paaiškėjo, kad nėra statistiškai patikimo skirtumo tarp vidurinio mokyklinio amžiaus berniukų ir mergaičių pagal teigiamą savęs vertinimą, kaip socialinės adaptacijos per kūno kultūros pamokas rodiklį ($p > 0,05$).

Raktažodžiai: socialinė adaptacija, savęs vertinimas, pasitikėjimas savimi, vidurinis mokyklinis amžius.

IVADAS

Analizuojant pastarųjų metų publikacijas ir tyrimus galima konstatuoti, kad vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių socialinės adaptacijos kūno kultūros pamokų metu problema kelia vis didesnę pedagogų susirūpinimą. Vaikai, kurie sunkiai adaptuojasi mokykloje, išgyvena labai sudėtingą situaciją. Dėl mokyklinės deadaptacijos formuojasi ar net atsiranda emocinių sutrikimų, kurie neigiamai veikia asmenybės raidą,

motyvaciją, elgesį ir todėl dar labiau apsunkina vaiko tolesnės adaptacijos eigą (Griciūtė, 1999).

Socialinė adaptacija — aktyvus individo prisitaikymas prie besikeičiančios aplinkos, kintančių gyvenimo sąlygų (Leonavičius, 1993). Literatūroje (Laak et al., 2003; Juodraitis, 2004) nurodoma, kad teigiamas savęs vertinimas ir pasitikėjimas savimi yra pagrindiniai socialinės adaptacijos rodikliai. Teigiamas savęs vertinimas ir pasitikė-

jimas dažniausiai atsiranda tada, kai moksleiviai, ištraukę į veiklą, gali daryti realius sprendimus, kurti savo darbo įvertinimo kriterijus (Tilindienė, 2000; Poderienė, Janonytė, 2006).

Savęs vertinimas suvokiamas kaip tam tikra savimonės vystymosi pakopa ar komponentas, kuris jungia asmenybės žinias apie save ir požiūrį į save (Beresnevičienė, Andziulytė, 2004). Įvairiais amžiaus tarpsniais kitų žmonių įvertinimas nevienodai veikia žmogaus požiūrį į save. Su amžiumi ši įtaka dažniausiai mažėja. Be to, bėgant metams, keičiasi ir tos žmonių grupės, kurių nuomonė labiausiai veikia žmogaus socialinės adaptacijos lygį (Beresnevičienė, Andziulytė, 2004; Andziulytė, Beresnevičienė, 2005).

Daug dėmesio dabar skiriama sportuojančių moksleivių socialinių įgūdžių tyrimams. Atskleista, kad dažniausia visų psichosocialinių problemų priežastis — nepakankama asmenybės socialinė branda, t. y. nepakankami socialiniai įgūdžiai (Merrell, 2001; Šniras, Malinauskas, 2006 a). Pagrindiniai dalykai, kurių vaikai ir paaugliai stokoja, tai: geresnis savęs vertinimas, orumas, gebėjimas kontroliuoti emocijas, įveikti įtampą, nerimą, konstruktyviai spręsti konfliktus ir kylančias problemas (Šniras, Malinauskas, 2006 b). Nurodoma, kad socialinių įgūdžių stoka bei socialinės adaptacijos problemos vaikystėje ir paauglystėje dažniausiai sukelia psichikos sveikatos problemas vėlesniame gyvenime, todėl vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių socialinės adaptacijos tyrimai išlieka aktualūs.

Pastaruoju metu atsirado tyrimų, kuriuose analizuojami paauglių socialiniai gebėjimai (Vyšniauskytė-Rimkienė, Kardelis, 2004 a, 2004 b). Tai, kad socialiniai gebėjimai lengvai nesikeičia, o jų lavinimas ne visada leidžia įgytą patirtį transformuoti į realias gyvenimo situacijas, įrodo šios srities tyrimų svarbą. Vadinas, jei socialinės adaptacijos mokykloje klausimais dar galima aptikti mokslo darbų, tai duomenų apie socialinę adaptaciją per kūno kultūros pamokas dar stokojama. Todėl kyla *probleminis klausimas*: kokia vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių (berniukų ir mergaičių) socialinė adaptacija kūno kultūros pamokų metu.

Hipotezė: berniukų socialinė adaptacija kūno kultūros pamokų metu geresnė nei mergaičių.

Tyrimo tikslas — iširti vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių socialinę adaptaciją per kūno kultūros pamokas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti moksleivių (mergaičių ir berniukų) teigiamą savęs vertinimą, kaip socialinės adap-

tacijos per kūno kultūros pamokas rodiklį.

2. Iširti moksleivių (mergaičių ir berniukų) pasitikėjimą savimi, kaip socialinės adaptacijos per kūno kultūros pamokas rodiklį.

TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

Buvo tiriami moksleiviai iš Kauno mokyklų. Tyrimui moksleiviai atrinkti tikimybinės (dvipakopės mechaninės) atrankos būdu. Atsitiktinai atrinktos mokyklos ir atliktas ištinis klasių, kuriose mokosi vidurinio mokyklinio amžiaus moksleiviai, tyrimas. Tiriamąją imtį sudarė 306 7—9 klasių respondentai: 154 mergaitės ir 152 berniukai. Tyrimas atliktas Kauno „Purienu“, „Versmės“ vidurinėse mokyklose ir Kauno Maironio gimnazijoje. Moksleiviai buvo tiriami kūno kultūros pamokų metu ir jiems nurodyta, kad vertintų save ir savo pasitikėjimą tokį, koks yra kūno kultūros pamokų metu.

Apklausos metu buvo naudota H. Rozenbergo metodika teigiamo savęs vertinimo lygiui nustatyti (Rosenberg, 1989) ir modifikuotas V. Stolino klausimynas pasitikėjimui savimi įvertinti (Райгородский, 2000).

H. Rozenbergo metodiką teigiamo savęs vertinimo (savigarbos) lygiui nustatyti sudaro 10 teiginių, kurie apibūdina asmens būseną. Tiriamiesiems reikėjo įvertinti kiekvieną teiginį pažymint vieną iš keturių atsakymo variantų (visiškai sutinku, sutinku, nesutinku, visiškai nesutinku). Į 1, 2, 4, 6, 7 klausimus atsakius „visiškai sutinku“ skiriami 3 balai, „sutinku“ — 2, „nesutinku“ — 1, „visiškai nesutinku“ — 0 balų. Į 3, 5, 8, 9, 10 klausimus atsakius „visiškai sutinku“ skiriama 0 balų, „sutinku“ — 1, „nesutinku“ — 2, „visiškai nesutinku“ — 3 balai. Rezultatai vertinami taip: iki 10 balų — žemas savęs vertinimas; 11 — 20 balų — vidutinis savęs vertinimas; 21 — 30 balų — aukštas savęs vertinimas).

Modifikuotą V. Stolino klausimyną pasitikėjimui savimi tirti sudarė 14 klausimų. Tiriamieji, atsakydami į klausimus, turėjo rinktis vieną iš dviejų atsakymo variantų: „taip“ arba „ne“. Surinkti balai buvo perskaičiuojami standartiniais vienetais. Interpretuojant gautus duomenis, buvo remtasi šiais metodikos kriterijais: 1—3 stenai reiškia mažą pasitikėjimą savimi; 4—7 stenai — vidutinį; 8—10 stenu — puikų įvertinimą, rodantį didelį pasitikėjimą savimi, išsivaizdavimą save kaip savarankišką, valingą, energingą žmogų, turintį užką save gerbti.

Balai į standartinius vienetus stenus buvo transformuojami taip: 0 balų arba 1 balas — 1 stenas, 2 balai — 2 stenai, 3—4 balai — 3 stenai, 5—6 balai — 4 stenai, 7—9 balai — 5 stenai, 10 balų — 6 stenai, 11—12 balų — 7 stenai, 13 balų — 8 stenai, 14 balų — 10 stenu.

Metodikų patikimumas patikrintas pasitelkus Kronbacho alfa rodiklį (0,73).

Matematinės statistikos hipotezėms (skirtumo patikimumui tarp vidurinio mokyklinio amžiaus mergaičių ir berniukų) patikrinti buvo taikomos χ^2 kriterijus.

REZULTATAI

Tiriant pagal H. Rozenbergo metodiką paaiškėjo, kad skirtumas tarp berniukų ir mergaičių pagal teigiamą savęs vertinimą kūno kultūros pamokų metu yra statistiškai nepatikimas ($\chi^2(2) = 0,66$; $p > 0,05$) (žr. lent.).

Apskaičiavus santykinę dažnį (procentus) nustatyta, kad vidurinio mokyklinio amžiaus moksleiviams kūno kultūros pamokų metu būdingiausias yra vidutinis savęs vertinimas. Taip save vertina pusė tirtų mergaičių ir berniukų. Kūno kultūros pamokų metu aukštai save vertina 40,91% mergaičių ir 44,74% berniukų, o žemai — 4,55% mergaičių ir 3,29% berniukų. Skirtumas tarp mergaičių ir

berniukų pagal teigiamą savęs vertinimą per kūno kultūros pamokas yra statistiškai nepatikimas, nes $\chi^2(2) = 0,66$ ($p > 0,05$). Vadinasi, tiek berniukai, tiek mergaitės kūno kultūros pamokų metu save vertina vienodai.

Ištyrus vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių pasitikėjimą savimi kūno kultūros pamokų metu buvo nustatyta, kad 57,79% mergaičių ir 60,53% berniukų savimi pasitiki vidutiniškai (žr. pav.). Mažo pasitikėjimo savimi yra 11,69% mergaičių, didelio pasitikėjimo — 30,52%. 35,53% berniukų labai pasitiki savimi, o 3,95% berniukų būdingas žemas pasitikėjimo savimi lygis.

Tyrimai atskleidė, kad vidurinio mokyklinio amžiaus berniukai kūno kultūros pamokų metu savimi pasitiki labiau nei mergaitės, nes pasitelkus χ^2 kriterijų nustatytas skirtumas tarp berniukų ir mergaičių pagal pasitikėjimą savimi yra statistiškai patikimas ($\chi^2(2) = 6,52$; $p < 0,05$).

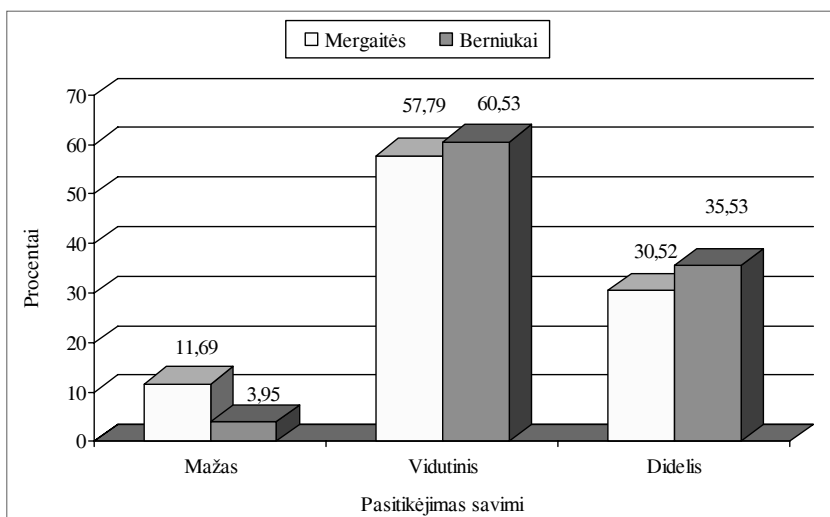
REZULTATŲ APTARIMAS

Kūno kultūra turi didelę reikšmę vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių socialinei adaptacijai. Dėl daugelio priežasčių kūno kultūros pamokos yra puiki galimybė sudominti vaikus fizine veikla. Tyrimai (Bobrova, 2002) rodo, kad kai kūno kultūros pamokų metu yra noras nuolat

Lentelė. Vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių skirstinys pagal teigiamą savęs vertinimą kūno kultūros pamokų metu (skaičiais ir procentais)

Tiriamieji	Teigiamo savęs vertinimo lygis per kūno kultūros pamokas			
	Žemas	Vidutinis	Aukštas	$\chi^2(2)$ reikšmė ir patikimumo lygmuo
Mergaitės (n = 154)	7 (4,55)	84 (54,55)	63 (40,91)	$\chi^2(2) = 0,66$; $p > 0,05$
Berniukai (n = 152)	5 (3,29)	79 (51,97)	68 (44,74)	

Pav. Tiriamųjų skirstinys pagal pasitikėjimą savimi per kūno kultūros pamokas

Pastaba. $p < 0,05$ — tarp mergaičių ir berniukų.

tobulėti, jausti pasitenkinimą fizine veikla, tik tada kūno kultūra įgauna pedagoginę prasmę ir vertę. Kadangi kūno kultūra glaudžiai siejasi su daugeliu žmogaus savybių — dora, pasitikėjimu savimi, savęs realizavimu, savigarba — tai ji padeda stiprinti moksleivių socialinę adaptaciją (Palujanskienė, 2003).

Tyrimo metu kelta hipotezė, kad berniukų socialinė adaptacija per kūno kultūros pamokas geresnė nei mergaičių, iš dalies pasitvirtino, nes berniukai per šias pamokas labiau pasitiki savimi. Panašūs rezultatai gauti, kai buvo tiriami sportuojantys vaikinai ir merginos (Malinauskas, Malinauskienė, 2007): nustatyta, kad sportuojančių vaikinių psichikos sveikata geresnė ($p < 0,05$) negu tokio paties amžiaus sportuojančių merginų. Tyrimo metu nepasitvirtino prielaida, kad berniukai per kūno kultūros pamokas save vertina geriau. Todėl galima teigti, kad tiek vidurinio mokyklinio amžiaus mergaitės, tiek berniukai vienodai vertina savo fizinius gebėjimus kūno kultūros pamokų metu. Šio tyrimo duomenys skyrėsi nuo R. Puniškienės ir S. Laskienės (2006) gautųjų, kuriais išryškėjo statistiškai patikimas skirtumas ($p < 0,05$) tiek tarp sportuojančių berniukų ir mergaičių, tiek tarp nesportuojančiųjų. Abiem atvejais berniukai save vertino geriau nei mergaitės.

Šio tyrimo rezultatai parodė, kad berniukai atsakingai žiūri į per kūno kultūros pamokas pasiektus rezultatus, labiau pasitiki savimi. Taip yra galbūt dėl to, kad berniukai kūno kultūros pamokų metu deda didesnes pastangas nei mergaitės (Bobrova, 2002). Sutinkame ir su S. Šukio (2003) teiginiu, kad dėl brandos skirtumų berniukai, lyginant su mergaitėmis, yra agresyvesni, priima drąsesnius sprendimus tiek sportinės veiklos, tiek kasdienio gyvenimo situacijomis, todėl jų pasitikėjimas per kūno kultūros pamokas yra didesnis. Mažai žinoma, kokie yra kiti vidurinio amžiaus moksleivių socialinės adaptacijos rodikliai (pvz., gebėjimas kontroliuoti emocijas, teigiamas kitų vertinimas). Tai galėtų būti tolesnių tyrimų objektas.

IŠVADOS

1. Neaptikta patikimo skirtumo tarp vidurinio mokyklinio amžiaus berniukų ir mergaičių pagal teigiamą savęs vertinimą, kaip socialinės adaptacijos per kūno kultūros pamokas rodiklį ($p > 0,05$).
2. Nustatyta, kad vidurinio mokyklinio amžiaus berniukai ir mergaitės patikimai ($p < 0,05$) skiriasi pagal pasitikėjimą savimi: berniukai pasitiki savimi labiau nei mergaitės.

LITERATŪRA

- Andziulytė, I., Beresnevičienė, D. (2005). Lietuvos paauglių beviltiškumo jausmas ir savivertė. *Jaunųjų mokslininkų darbai. Socialiniai mokslai. Psichologija*, 1, 172—179.
- Bobrova, L. (2002). Šiuolaikinės pradinukų kūno kultūros ugdymo kryptys. *Pradinis ugdymas*, 3, 54—56.
- Beresnevičienė, D., Andziulytė, I. (2004). Paauglių savęs vertinimo ypatumai. *Ugdymo psichologija*, 11—12, 125—133.
- Griciūtė, A. (1999). Mokyklinės dezadaptacijos ir emocijų tarpusavio įtakos klausimai jaunesniame mokykliniame amžiuje. *Socialinė-psichologinė adaptacija ir švietimo sistema: mokslinių straipsnių rinkinys. 1 knyga*. Kaunas: VDU. P. 104—111.
- Juodraitis, A. (2004). *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. Šiauliai: ŠU.
- Laak, J., De Goede, M., Aleva, L. et al. (2003). Incarcerated adolescent girls: Personality, social competence, and delinquency. *Adolescence*, 38 (150), 251—266.
- Leonavičius, J. (1993). *Sociologijos žodynas*. Vilnius: „Academia“.
- Malinauskas, R., Malinauskienė, V. (2007). Sportuojančių jaunuolių psichikos sveikata ir vidinė darna. *Sveikatos mokslai*, 3 (50), 936—938.
- Merrell, K. W. (2001). Assessment of children's social skills: Recent developments, best practices, and new directions. *Exceptionalist*, 9 (1), 3—18.
- Palujanskienė, A. (2003). Savęs vertinimo ir savijautos sąsajos ugdymo procese. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 4, 41—45.
- Poderienė, G., Janonytė, N. (2006). Mokytojo įtaka mokinių adaptacijos procesui. *Pedagogika*, 82, 73—79.
- Puniškienė, R., Laskienė, S. (2006). Sportuojančių paauglių vertybinių orientacijų, asmenybės savybių ir savigarbos ypatumai. *Sporto mokslas*, 4 (46), 48—54.
- Rosenberg, M. (1989). *Society and The Adolescent Self-Image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Šniras, Š., Malinauskas, R. (2006 a). Jaunųjų krepšinininkų varžybinių psichologinių įgūdžių lygio kaita dėl ugdymo programos poveikio. *Sporto mokslas*, 2 (44), 31—36.
- Šniras, Š., Malinauskas, R. (2006 b). Miestų ir rajonų krepšinio sporto mokyklų moksleivių socialinių įgūdžių raiška. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 4 (63), 111—117.
- Šukys, S. (2003). Agresyvumą sportinėje veikloje lemiantys veiksniai. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, 4 (49), 70—79.
- Tilindienė, I. (2000). *Sportinė veikla kaip paauglio santykio su savimi formavimosi sąlyga: daktaro disertacija*. Kaunas: LKKA.
- Vyšniauskytė-Rimkienė, J., Kardelis, K. (2004 a). Pa-

auglių socialinės kompetencijos raiška. *Pedagogika*, 71, 85—90.

Vyšniauskytė-Rimkienė, J., Kardelis, K. (2004 b). Paau-
glių socialinių gebėjimų lavinimo efektyvumo vertinimas.

Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas, 3 (53), 83—88.

Райгородский, Д. Я. (2000). *Практическая психоло-
диагностика. Методики и тесты: учебное пособие*.
Самара: Издательский дом «Бахрах».

SOCIAL ADJUSTMENT AMONG STUDENTS OF MIDDLE SCHOOL AGE DURING PHYSICAL EDUCATION LESSONS

Romualdas Malinauskas, Šarūnas Klizas, Šarūnas Šniras
Lithuanian Academy of Physical Education, Kaunas, Lithuania

ABSTRACT

The paper strives to answer the question what social adjustment among students of middle school age is during physical education lessons. The aim of this study was to examine the social adjustment among students of middle school age during physical education lessons. Research tasks: 1) to disclose self-esteem among students (boys and girls) of middle school age during the lessons of physical education; 2) to define self-confidence among students (boys and girls) of middle school age during the lessons of physical education.

The organization and methods of the research. The sample consisted of 306 students of middle school age (154 females and 152 males). The research was carried out in Kaunas Purienų and Versmės secondary schools, and Kauno Maironio gymnasium. The measure of self-esteem included the Rosenberg scale. The measure of self-confidence level involved Stolin questionnaire. The statistical hypotheses were tested by applying the χ^2 test.

The results of the research. After the analyses we established that during the lessons of physical education the male students of middle school age were more self-confident than the girls ($p < 0.05$). Low self-confidence was characteristic of 11.69% of girls, high self-confidence was characteristic of 30.52% of girls. 35.53% of boys assessed their self-confidence as low and 3.95% of boys assessed their self-confidence as high. During the research it was found that the self-esteem of boys and girls during physical education lessons was adequate. After applying χ^2 test, it was established that there were no statistically significant differences in boys and girls in respect with self-esteem ($p > 0.05$).

Keywords: social adjustment, self-esteem, self-confidence, middle school age.

Gauta 2008 m. gegužės 1 d.
Received on May 1, 2008

Priimta 2008 m. birželio 18 d.
Accepted on June 18, 2008

Romualdas Malinauskas
Lietuvos kūno kultūros akademija
(Lithuanian Academy of Physical Education)
Sporto g. 6, LT-44221 Kaunas
Lietuva (Lithuania)
Tel +370 37 209050
E-mail r.malinauskas@lkka.lt.